Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 12.08.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України від 19.04.2024 № 8-р(II)/2024 у справі щодо конституційності окремих положень законодавства у контексті введення воєнного чи надзвичайного стану. Конституційний Суд України. URL: https://ccu.gov.ua/en/node/17473 (дата звернення: 12.08.2026).

4. Конституція в умовах війни та повоєнного відновлення: сучасні виклики і правові рішення: збірник матеріалів міжнародної конференції з нагоди відзначення 29-ї річниці ухвалення Конституції України (м. Київ, 27 червня 2025 р.). Київ : ВАІТЕ, 2025. 146 с.

5. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. Доповіді та резолюції Міжнародних науково-практичних конференцій щодо захисту конституційного порядку в умовах війни (2022 – 2024 рр.). URL: https://ccu.gov.ua.

6. Правова система України в умовах сучасних викликів та загрози національній безпеці : монографія / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків : Право, 2021. С. 112–118.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-64

## СУЧАСНІ БІОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**Шамсутдінов Олександр Володимирович**
*кандидат юридичних наук, старший дослідник,*
*провідний науковий співробітник,*
*Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби*
*з організованою злочинністю при РНБО України*
*м. Київ, Україна*

У сучасних умовах, коли характер безпекових викликів зазнає суттєвої трансформації під впливом глобалізації, розвитку біотехнологій, пандемічних ризиків та військових конфліктів, значення кримінально-правової політики істотно зростає. Саме вона покликана забезпечити своєчасну адаптацію кримінального законодавства до нових форм суспільно небезпечних проявів та створити належні правові механізми охорони найважливіших соціальних цінностей.

Як справедливо зазначає В. Я. Тацій, кримінальне право не може розвиватися ізольовано від потреб суспільства та держави, а тому кримінально-правова політика становить концептуальну основу правотворчої та правозастосовної діяльності у сфері кримінально-правової охорони суспільних відносин [1, с. 8–9].

Від того, які суспільні відносини визнаються такими, що потребують кримінально-правового захисту, залежить подальший розвиток кримінального законодавства та структура Особливої частини Кримінального кодексу. В. Я. Тацій наголошує, що об'єктом кримінально-правової охорони виступають поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність найбільш важливі суспільні відносини, яким кримінальним правопорушенням вчиняється або може бути вчинена шкода [2, с. 48–50].

Сучасний розвиток кримінально-правової політики дедалі більше пов'язується із концепцією безпеки. Якщо традиційно основними об'єктами кримінально-правової охорони вважалися життя і здоров'я особи, власність, громадський порядок, державна безпека та інші фундаментальні суспільні цінності, то нині коло таких об'єктів істотно розширюється. Зокрема, розвиток сучасного суспільства призводить до появи нових об'єктів кримінально-правової охорони, які ще кілька десятиліть тому не розглядалися як самостійні напрями кримінально-правової політики. Причиною цього є поява нових глобальних ризиків, здатних створювати загрози не лише окремим особам чи державам, але й усьому людству.

Серед новітніх ризиків особливе місце посідають біологічні загрози. На відміну від традиційних форм злочинності, більшість біологічних загроз характеризується складністю прогнозування, транскордонним характером та значним часовим розривом між небезпечною поведінкою і настанням негативних наслідків. Особливістю біологічних загроз є також їх здатність одночасно впливати на різні сфери суспільного життя. Наслідки реалізації біологічних ризиків можуть одночасно впливати на здоров'я населення, продовольчу безпеку, функціонування економіки, стан довкілля, політичну стабільність та обороноздатність держави.

Найбільш переконливим підтвердженням цього стала пандемія COVID-19. Пандемія спричинила масштабні людські втрати, істотні економічні збитки, порушення міжнародних транспортних і логістичних ланцюгів, кризу систем охорони здоров'я та безпрецедентні обмеження прав і свобод людини у більшості країн світу. За оцінками міжнародних організацій, пандемія продемонструвала недостатню готовність більшості держав до реагування на біологічні загрози глобального характеру [3, с. 2]. У зв'язку із цим відбулося суттєве переосмислення самого поняття біологічної безпеки та її місця у структурі державної політики.

Є. Л. Стрельцов і Л. Є. Стрельцов ще на початку пандемії влучно вказали, що коронавірусна інфекція COVID-19 стала не тільки медичною проблемою, а й фактором, який суттєво впливає на різні напрями суспільного життя, у тому числі й на сферу кримінально-правового регулювання [4]. У наукових дослідженнях почали активно порушуватися питання достатності кримінально-правової охорони громадського здоров'я, біологічної безпеки та санітарно-епідемічного благополуччя населення. При цьому стало очевидним, що чинне кримінальне законодавство не формує цілісної системи протидії біологічним загрозам, а відповідні норми мають фрагментарний характер.

Водночас пандемія продемонструвала й обмеженість виключно репресивного підходу. Ефективність протидії біологічним загрозам залежить насамперед від функціонування систем раннього виявлення ризиків, належного епідеміологічного нагляду, міжвідомчої взаємодії та суспільної довіри до державних інституцій. У зв'язку з цим кримінально-правова політика у сфері біологічної безпеки повинна розглядатися як складова ширшої державної політики управління біологічними ризиками. Усе це актуалізувало питання про необхідність удосконалення кримінально-правових механізмів забезпечення біологічної безпеки.

Не менш важливим чинником трансформації кримінально-правової політики стала повномасштабна агресія Російської Федерації проти України. Хоча основна увага суспільства закономірно зосереджена на воєнних злочинах, злочині агресії та злочинах проти людяності, війна також створила численні ризики для біологічної безпеки держави. Одним із найбільш очевидних наслідків війни стало руйнування системи громадського здоров'я та об'єктів критичної інфраструктури, які забезпечують санітарно-епідемічне благополуччя населення. Знищення систем водопостачання, водовідведення, утилізації відходів, медичних закладів та лабораторій істотно підвищує ризик виникнення спалахів інфекційних захворювань. Руйнування природних екосистем, переміщення тварин, знищення систем ветеринарного контролю та порушення механізмів моніторингу сприяють поширенню небезпечних патогенів і шкідливих організмів. W. Leal Filho та співавтори зазначають, що війна в Україні має довгострокові наслідки для здоров'я населення через деградацію довкілля, забруднення природних ресурсів та порушення функціонування екосистем [5, с. 8-11].

Окрім того, сучасна війна актуалізувала проблему біологічного тероризму та можливого використання біологічних агентів як засобу ведення гібридної війни. Незважаючи на відсутність достовірних підтверджень застосування біологічної зброї у війні проти України, сама можливість реалізації подібних сценаріїв вимагає належного кримінально-правового реагування та вдосконалення системи біобезпеки.

У цьому контексті заслуговує на увагу тенденція до інтеграції питань біологічної безпеки у документи стратегічного планування у сфері національної безпеки. 15 жовтня 2021 року Рада національної безпеки і оборони України схвалила Стратегію біобезпеки та біологічного захисту, метою якої визначено поетапне створення єдиної системи біологічної безпеки з урахуванням сучасних загроз. У цьому документі наголошується на необхідності формування комплексної державної політики у сфері біологічного захисту, що враховувала би як біологічні загрози природного характеру, так і ризики можливих актів біотероризму та іншого умисного використання патогенів [6]. Поява такого акта свідчить про поступове усвідомлення державою того, що біологічні ризики потребують окремої політики управління та спеціалізованих правових механізмів протидії.

На міжнародному рівні аналогічні тенденції спостерігаються в документах Європейського Союзу, НАТО, та Організації Об'єднаних Націй. Біологічні загрози дедалі частіше включаються до переліку ризиків стратегічного характеру поряд із тероризмом, кіберзагрозами, військовими конфліктами та змінами клімату. Особливий інтерес становить підхід Європейського Союзу, відповідно до якого забезпечення біологічної безпеки дедалі тісніше пов'язується з екологічною безпекою. Нова Директива Європейського Парламенту і Ради № 2024/1203/ЄС про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права спрямована на формування єдиних мінімальних стандартів криміналізації екологічно небезпечних діянь, виходячи не лише з факту заподіяння шкоди, але й з високої ймовірності її настання [7]. Такий підхід відображає загальну тенденцію розвитку кримінально-правової політики у напрямі посилення превентивної функції кримінального права.

Зазначені тенденції мають важливе значення для розвитку української кримінально-правової політики. Євроінтеграційний курс України передбачає поступове наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, у тому числі у сфері кримінально-правової охорони екологічної та біологічної безпеки. Відповідно, питання криміналізації найбільш небезпечних посягань на біологічну безпеку набуває не лише національного, але й міжнародно-правового виміру.

Для кримінально-правової політики це означає необхідність перегляду традиційних підходів до криміналізації, розширення кола об'єктів кримінально-правової охорони та формування цілісної системи кримінально-правового забезпечення біологічної безпеки як одного з ключових елементів національної безпеки України. Водночас такий перегляд не повинен призводити до необґрунтованого розширення кримінальної репресії. Навпаки, криміналізація має здійснюватися лише за наявності достатніх підстав, а кримінально-правові заборони повинні

відповідати принципам необхідності, пропорційності та правової визначеності.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що біологічна безпека поступово трансформується із відносно вузької галузевої проблематики у самостійний об'єкт сучасної кримінально-правової політики. Саме такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного права, законодавства Європейського Союзу та потребам забезпечення національної безпеки України в умовах зростання глобальних біологічних ризиків.

**Література:**


1. Тацій В.Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності. *Основні напрями розвитку права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність:* матеріали міжнар. наук-практ. конф., 11-12 жовтня 2012 р. / за ред.: В.Я. Тація, В.І. Борисова та ін. Харків : Право, 2012. С. 6–13.
2. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.
3. World Health Organization Regional Office for Europe. The COVID-19 pandemic: lessons learned for the WHO European Region. A living document – version 1.0, 15 September 2020. URL: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/334385/WHO-EURO-2020-1121-40867-55292-eng.pdf.
4. Стрельцов Є., Стрельцова Л. Коронавірус і кримінальне право: парадоксальність чи доречність їх спільного аналізу. *Юридичний вісник України*. 2020. 6 травня. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/koronavirus-i-kryminalne-pravo-paradoksalnist-chy-dorechnist-yih-spilnogo-analizu/
5. Leal Filho W., Eustachio J. H. P. P., Fedoruk M., Lisovska T. War in Ukraine: an overview of environmental impacts and consequences for human health // Frontiers in Sustainable Resource Management. 2024. Vol. 3. Article 1423444. DOI: 10.3389/fsrma.2024.1423444.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту»: Указ Президента України від 17.12.2021 № 668/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 100. Т. 1. Ст. 6588.
7. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203.